

УДК 657

Олена Колумбет

ОБОРОТНІ АКТИВИ: СУТНІСТЬ, КЛАСИФІКАЦІЯ ТА СТРУКТУРА У ВІТЧИЗНЯНІЙ І ЗАРУБІЖНІЙ ПРАКТИЦІ

Досліджено економічну сутність оборотних активів підприємства та розкрито їх структуру.

Ключові слова: оборотні активи, оборотні фонди, фонди обігу, оборотні засоби, грошові кошти та їх еквіваленти, поточні активи, склад та класифікація.

Исследовано экономическую сущность оборотных активов предприятия и раскрыто их структуру.

Ключевые слова: оборотные активы, оборотные фонды, фонды обращения, оборотные средства, денежные средства и их эквиваленты, текущие активы, состав и классификация.

The economic essence of current asset of the enterprise is investigated and its structure solved.

Keywords: current assets, working capital, assets turnover, working capital, cash and cash equivalents, current assets, composition and classification.

Актуальність теми. Раціональне використання оборотних активів є одним з основних завдань будь якого виробничого підприємства. Для забезпечення безперервного виробництва, за умов інфляційних процесів, кризи, збільшення конкуренції важливим є ефективне використання, нормування та оптимізація джерел фінансування оборотних активів. Це впливає на можливості виконання власної виробничої програми підприємства, дотримання зобов'язань перед споживачами, забезпечення стійкого фінансового становища й створення умов для подальшого конкурентоспроможного розвитку підприємства.

На даний момент існує велике різноманіття понять серед яких «оборотні кошти», «оборотні засоби», «оборотні активи», «оборотні фонди», «оборотний капітал». Враховуючи, що національна економіка перебуває на етапі подолання кризи як на мікро– та і макрорівні, а формування ефективного механізму управління оборотними активами займає важливе місце, необхідно з'ясувати зміст зазначених понять.

Незважаючи на достатньо глибокі проведенні дослідження з проблем визначення активів підприємства, досі залишається відкритим питання їх визнання, закономірностей їх руху та класифікації, зокрема поділу на оборотні та необоротні активи. Проаналізувавши праці вітчизняних і зарубіжних вчених можна побачити, що нема єдиного визначення понять для означених категорій. Багато непорозумінь

© Колумбет О. П., 2013

пов'язано з перекладом з англійської мови, а також з відсутністю єдиного підходу до вищезазначених питань і ця тема вимагає подальших досліджень.

Отже, для прийняття оперативних, тактичних і стратегічних рішень щодо обліку та управління оборотними активами необхідна своєчасна, достовірна аналітична інформація, яка може бути забезпечена лише правилами організації бухгалтерського обліку та безпосередньо залежить від його якості. Сутність та класифікація оборотних активів – важливий елемент підвищення ефективності функціонування підприємств, і як наслідок всієї економіки України, набуває особливої актуальності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретичні засади формування та використання оборотного капіталу викладені у працях Ф. Кене, А. Маршала, Дж. С. Мілля, А. Сміта, С. Фішера, Й. Шумпетера. Проблеми методології, теоретичного та практичного обґрунтування питань, пов'язаних з обліком, аналізом та управлінням оборотними активами знайшли відображення у працях багатьох вітчизняних вчених: В.А. Анікіна, І.О. Бланка, І.І. Бойко, В.М. Івахненко, А.М. Поддерьогіна, О.М. Бірмана, П.Г. Буніча, Д.В. Лисенка, В.Є. Леонтєва, М. Метьюса, М. Перера, Ф.Ф. Бутинця.

Незважаючи на наявність численних теоретичних розробок, проблеми дослідження теоретичних засад оборотних активів залишаються фрагментарно дослідженими та потребують подальшого наукового обґрунтування. Розвиток знань стосовно оборотних активів неможливий без застосування категоріального апарату економічної теорії, фінансів підприємств та фінансового менеджменту.

Метою статті є розглянути різні підходи сучасних науковців до визначення економічної сутності оборотних активів підприємства та провести класифікацію, що дасть змогу визначити оптимальні джерела фінансування оборотних коштів залежно від стратегічного напрямку розвитку підприємства і, як наслідок, – підвищити ефективність використання оборотних коштів підприємства.

Виклад основного матеріалу. Поняття оборотні активи зустрічається в економічній літературі приблизно з початку минулого століття. Термін «оборотні активи» трактується по-різному, в залежності від етапів розвитку економіки.

У політичну економію А. Сміт ввів узагальнюючі поняття основного й оборотного капіталу. Однією з розбіжностей між ними він вважав спосіб, у який вони приносять дохід. Вчений вважав, що оборотним є капітал, який може давати дохід своєму власнику тільки одним способом – при використанні його в обороті [14].

А. Сміт поділяв оборотний капітал на «1) гроші, які знаходяться в обігу; 2) істивні припаси, які знаходяться в руках як виробників, так і купців, що призначені для продажу з вигодою; 3) матеріали для помешкань, одяг, домашні тварини, прикраси, більш-менш закінчені або які знаходяться в руках робітників для кінцевого їх виготовлення й обігу; 4) закінчені і придатні для вжитку виробу, що знаходяться на складах і в магазинах купців, які зберігаються з метою продажу їх з вигодою або які знаходяться на кораблях чи в возах, що перевозять їх на рахунок покупців або споживачів» [14].

Дж. С. Міль чітко вказав на багаторазову участь основного капіталу у виробничому процесі. Дослідник зазначив, що значна частина капіталу, втілена в знаряддя виробництва, які характеризуються більш-менш тривалим існуванням, не виключається з нього, а залишається в ньому, причому функція цієї частини капіталу не вичерпується одноразовим ужитком [7].

У праці К. Маркса зазначається: «Вартість оборотного капіталу – у вигляді робочої сили і засобів виробництва – авансується тільки на той час, протягом якого

виготовляється продукт, причому авансується відповідно до масштабу виробництва. Що визначається розміром основного капіталу. Ця вартість цілком входить у продукт, а потім шляхом продажу продукту знову повністю повертається з обігу і може бути авансована знову. Засоби виробництва і робочої сили, у вигляді яких існує оборотна складова капіталу, вилучаються з продукції, проте вони повинні постійно замінюватись і відновлюватись завдяки відновленню купівлі, завдяки зворотному оберненню із грошової форми в елементи виробництва. В кожний окремих прийом вони вилучаються з ринку меншими масами, ніж елементи основного капіталу, але тим частіше їх доводиться вилучати знову і знову. А тому авансування витраченого на них капіталу відновлюється через порівняно короткі проміжки часу. Це постійне поновлення відбувається шляхом постійного збуту продукту, який вводить в обіг всю їх вартість. На кінець вони безперервно долають весь кругооборот не тільки по своїй вартості, але і о своїй матеріальній формі: із товару вони постійно обертаються назад в елементи виробництва того ж самого товару» [6].

Виходячи з трактування К. Маркса, визначеність форм основного і оборотного капіталу впливає тільки з відмінності обороту капітальної вартості, яка функціонує в процесі виробництва, або виробничого капіталу відповідно, тільки виробничий капітал може розділятися на основний і оборотний « [6].

Історію поділу активів на оборотні й необоротні досліджували М. Метьюс і П. Перера. автори зазначають, що поділ активів на основні й оборотні запозичений практикою бухгалтерського обліку з економіки через судову сферу в кінці дев'ятнадцятого – на початку двадцятого століття. Вважалося, що одна з основних вигод від поділу активів на основні й оборотні полягає в можливості оцінки, на підставі цього, ліквідності суб'єкта господарювання [8].

З часом у бухгалтерському обліку було помічені суперечності поділу активів на основні й оборотні. Для будь-якого підприємства, що прагне до фінансової стабільності й стійкості, є важливою здатність задовольняти фінансові вимоги, що виникають під час його підприємницької діяльності. Цією здатністю є відображення рівня ліквідності підприємства, що відображає здатність виконання цих вимог, тобто показує можливість конвертованості одного активу в інший за допомогою обміну. Високоліквідними, тобто найлегше обмінюваним, активом є гроші. Ліквідність інших активів вимірюється відповідно до їх здатності й швидкості обміну на гроші [8].

На нашу думку, розмежування активів на оборотні й необоротні не дає змоги визначити ліквідність підприємства до тих пір, поки активи не будуть оцінені в поточному грошовому еквіваленті. Доцільно було б переглянути існуючу класифікацію активів щодо оборотних і необоротних активів з урахуванням їх можливості обміну на гроші.

Поняття оборотні активи зустрічається в економічній літературі приблизно з початку минулого століття. Термін «оборотні активи» трактується по різному, в залежності від етапів розвитку економіки. В умовах адміністративно-командної системи більш розповсюдженим було поняття «оборотні кошти». Розуміння сутності і функцій оборотних коштів було в той час одноманітним. Основною функцією вважалося розрахунково-платіжне обслуговування кругообігу коштів, фінансування поточних витрат підприємства. До складу оборотних коштів включали грошові суми, які необхідні на покупку матеріалів, сировини, на заробітну плату виробничому і адміністративному персоналу, на сплату податків і інших витрат підприємства, оплачених у поточному періоді [1, 12].

Таке тлумачення господарського призначення оборотних коштів походить з самої практики функціонування підприємства і об'єднань і було законодавчо закріплено у декреті про трести. Саме в цей період в економічній літературі склалась точка зору, згідно якій оборотність оборотних коштів – це показник, характеризуючий ефективність їх використання.

Приблизно на кінець 20-х – початок 30-х років відбулось привалювання натуральних показників над вартісними при плануванні і аналізі діяльності підприємства. Результатом цього стало те, що початкова і кінцева фаза руху оборотних засобів – платежі – утратила своє першорядне значення і відійшла на другий план, а запаси сировини, матеріалів і готової продукції, незавершене виробництво у натуральному виразі, тобто, по суті, проміжні ланки, набули першорядного значення і здавались головним змістом цієї економічної категорії.

Лебедько С.А писав: «швидкість обороту капіталу у промисловому господарстві є одним з основних показників раціоналізації. Завдання максимально швидкого маневрування оборотними коштами, тобто максимального прискорення темпу оборотного капіталу – одне з актуальних у сучасній економіці промисловості» [5]. Справжня функція оборотних засобів виявилась викривленою.

З початку 50-х років між вченими-економістами виникла дискусія, в результаті чого з'явилися безліч конкуруючих один з одним понять і визначень оборотних коштів. Так, В. П. Д'яченко писав: «Вартість оборотних фондів і фондів обігу складає в сукупності оборотні засоби підприємств». У підручнику політичної економії 1954 року сказано: «Виробничі оборотні фонди і фонди обігу у їх сукупності складають оборотні засоби підприємства». Уточнив це визначення М.М. Усоскін: «сукупність оборотних фондів і фондів обігу у їх грошовому виразі складає оборотні кошти підприємства». Пізніше це визначення приводилось у праці І. Усатова, М.Н. Вітебського, Б.С. Геращенко, А.Н. Бородавкіна. автори визначали нове поняття як суму двох інших (оборотних фондів і фондів обігу) і не виявляли тих якостей нової категорії, відсутність у вихідних поняттях і які з'являються у понятті «оборотні кошти».

С.Б. Барнгольц пізніше дає наступне визначення: «Оборотні кошти – це кошти, авансовані для формування запасів оборотних фондів і фондів обігу, малоцінних предметів і тих, що швидко зношуються (у межах їх собівартості, яка включає і амортизаційні відрахування), необхідні для підтримки безперервності кругообігу». Узагальнення трактувань оборотних коштів у 1973 році зробив П.Г. Буніч: «Оборотні кошти є особлива форма руху вартості, їх кругообігу на госпрахунковому соціалістичному підприємстві, об'єднанні. Вони авансуються у вигляді грошів для утворення запасів сировини, матеріалів, напівфабрикатів, готової продукції та інших, що швидко зношуються матеріальних цінностей».

Таким чином, проаналізувавши еволюцію поняття «оборотні кошти», можна зробити висновки, що існувало декілька підходів до визначення природи цього поняття. Одні автори вважають, що оборотні кошти представляють собою сукупність виробничих фондів і фондів обігу у грошовому виразі (В.П. Д'яченко, М.М. Усоскін, М.Н. Вітерський, А.Н. Бородавкін). Інші визнають оборотні кошти як вартість або грошові кошти, авансовані для утримання оборотних виробничих фондів і фондів обігу (А.М. Бірман, С.Б. Барнгольц, П.Г. Буніч).

З вищевикладеного можна зробити висновок, що оборотні кошти є формою руху вартості, її кругообігу на господарському підприємстві. Вони авансуються у вигляді грошів для створення запасів основної сировини, матеріалів, допоміжної си-

ровини, виробничого інструменту та готової продукції. Функція їх полягає у платіжно-розрахунковому обслуговуванні кругообігу цінностей. Проте, таке трактування оборотних коштів було характерне для адміністративно-господарської системи. В сучасних економічних умовах поняття «оборотні кошти» вважається застарілим.

При переході від планово-адміністративної економіки до ринкової вітчизняні економісти отримали можливість вивчити і використовувати накопичений західними економістами досвід і наробки. Поряд з терміном «оборотні кошти», у літературі почали використовувати такі терміни, як «поточні активи», «оборотний капітал», «оборотні активи». Часто ці терміни багатьма авторами ототожнюються як одна і та ж складова майна.

Всі джерела, за рахунок яких формуються оборотні кошти, можна розглядати як фонд, який можна назвати фондом оборотних коштів. Кількість «оборотних коштів» як частина активів і «фонд оборотних коштів» як частина пасивів повинні збігатися.

Необхідно відзначити, що в останній час багато авторів (Е.С. Стоянова, В.В.Ковальов та ін.) почали надто вільно поводитися з усталеною термінологією. Зокрема, мабуть з метою спрощення, почали ототожнювати оборотні кошти з оборотними активами.

Як свідчить практика, у вітчизняній нормативній документації відсутнє розмежування поняття «оборотний капітал», «оборотні активи» та «оборотні кошти».

В П(С)БО 2 «Баланс» зазначено, що «оборотні активи – грошові кошти та їх еквіваленти, які не обмежені у використанні, а також інші активи, призначені для реалізації або споживання протягом операційного циклу, або протягом дванадцяти місяців з дати балансу» [11].

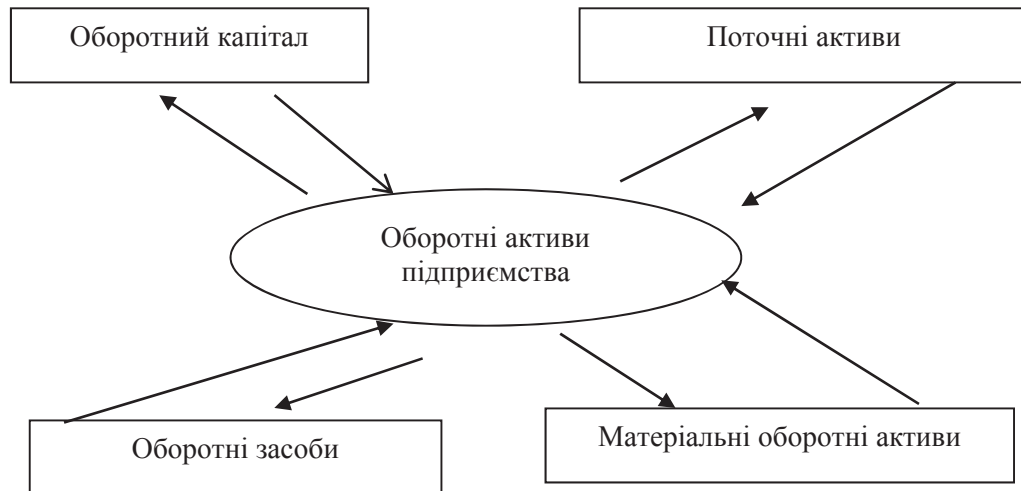
Проаналізувавши поняття «оборотні активи» у різних літературних джерелах, можна виділити декілька підходів економістів до трактування сутності даної категорії:

- сукупність оборотних фондів та фондів обігу;
- оборотні засоби підприємств, що відображаються в активі їх бухгалтерського балансу;
- грошові кошти та їх еквіваленти, а також інші активи, що використовують в одному операційному циклі;
- сукупність матеріальних цінностей, які обслуговують поточну господарську діяльність підприємства і повністю споживаються протягом одного операційного циклу;
- засоби підприємства, які повністю переносять свою вартість на вартість виготовленої продукції.

Серед вчених найбільше прихильників визначення оборотних активів як сукупності оборотних фондів та фондів обігу; грошових коштів та їх еквівалентів, а також інших активів, що використовуються в одному операційному циклі.

Так, Ф.Ф.Бутинець та інші під оборотними активами розуміють грошові кошти та їх еквіваленти, які не обмежені у використанні, а також інші активи, призначені для реалізації або споживання протягом операційного циклу, або протягом дванадцяти місяців з дати балансу [3].

Дослідження показує відсутність єдиного методичного підходу до визначення оборотних активів. Схематично це показано на рис.1.

Рис.1. Схематичне відображення застосування різних визначень оборотних активів, авторська розробка

Проаналізувавши вищенаведені визначення оборотних активів, запропонуємо власне визначення даного поняття. Оборотні активи – це сукупність майнових цінностей підприємства, що обслуговують поточний господарський процес і цілком споживаються протягом одного операційного (виробничо-комерційного) циклу.

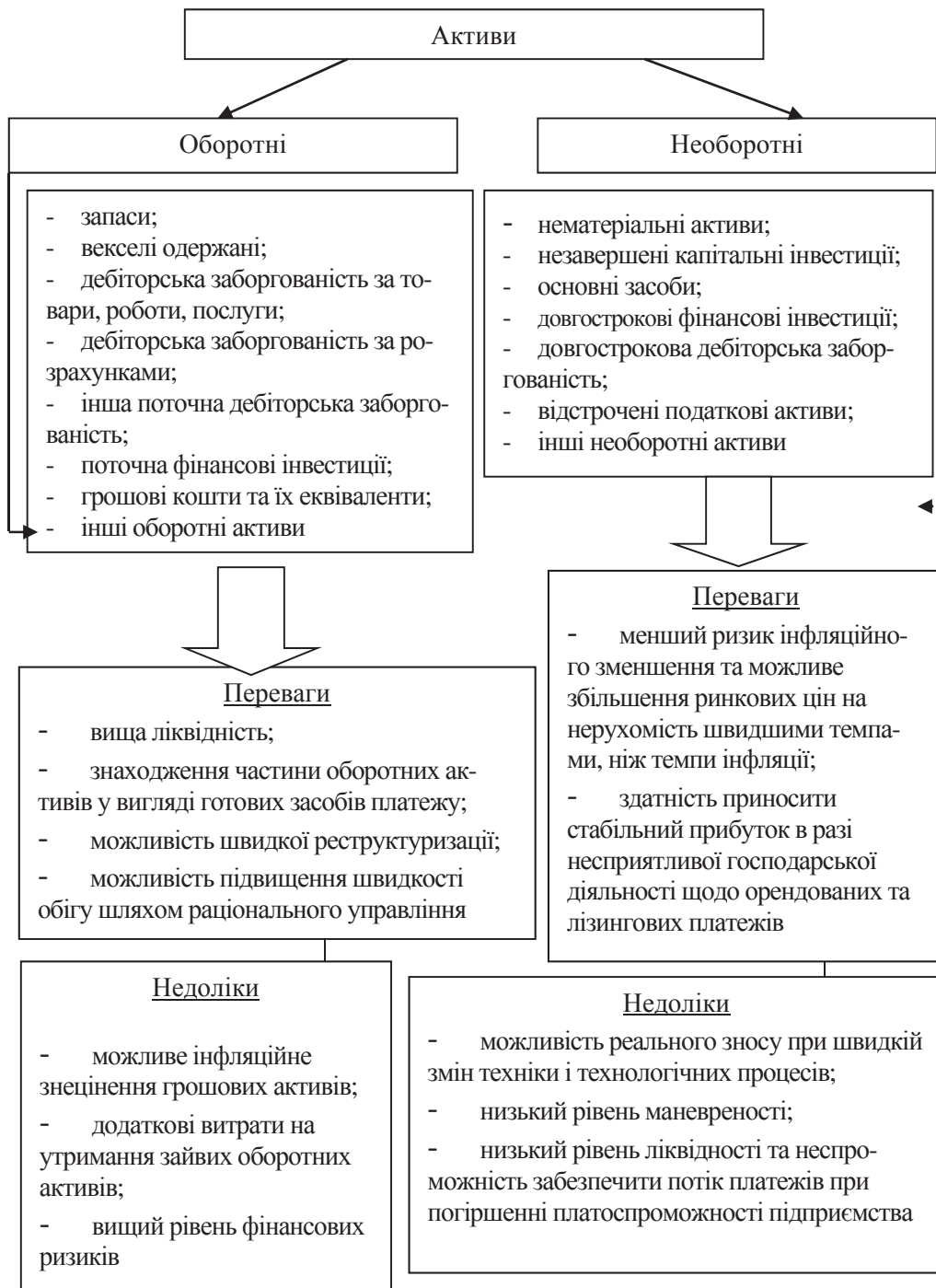
В економічній теорії та господарській практиці оперують різними термінами, що характеризують окремі види активів. З метою забезпечення ефективного та цілеспрямованого управління активами виникає необхідність систематизації основних термінів, які використовуються на практиці (рис.2).

Ознаки	Види активів				
	Матеріальні	Нематеріальні		Фінансові	Біологічні
За формою функціонування					
За характером участі в господарському процесі	Оборотні		Необоротні		
За характером участі в різних видах діяльності	Операційні		Інвестиційні		
За можливістю амортизації	Ті, що амортизуються		Ті, що не амортизуються		
За ступенем цінності	Цінні		Малоцінні		
За ступенем ліквідності активів	Абсолютно ліквідні	Високоліквідні	Середньоліквідні	Малоліквідні	Неліквідні

Рис.2. Класифікація активів [систематизовано за 86, 100, 107]

Основні переваги та недоліки оборотних та необоротних активів наведено на рис.3.

ІНШІ СФЕРИ ЕКОНОМІКИ

Рис.3. Переваги та недоліки оборотних та необоротних активів
[адаптовано за 88]

Необоротні активи є найменш мобільною частиною майна підприємства, основна відмінність якої полягає в багаторазовому використанні в процесі господарської діяльності і в частковій амортизації протягом кожного операційного циклу. Наве-

дена класифікація активів, на нашу думку, виокремлює найголовніші ознаки, за якими активи, як керована підсистема, якомога чіткіше відповідатимуть визначеним управлінським цілям та завданням.

Характеризуючи активи як об'єкт обліку та управління, необхідно відмітити особливості їх окремих складових частин. Виникає необхідність вибору класифікаційної ознаки активів, згідно із якою буде формуватись політика управління ними на підприємстві. На нашу думку, поділ активів на оборотні та необоротні, з точки зору управління, є найбільш вдалим, так як цей підхід відповідає умовам побудови балансу та відображає участь активів у виробничому процесі. Зокрема, оборотні активи є найбільш ліквідною частиною балансу, але при цьому досить важливим є точне планування їх обсягів у процесі здійснення господарської діяльності, що направлена на отримання прибутку.

До оборотних активів включаються як матеріальні, так і грошові ресурси. Тому ототожнювати їх з грошовими коштами економічно не обґрунтовано. Як зазначає проф. Бутинець Ф.Ф., класифікація елементів відбувається на основі зв'язку між ними, що виражається в їх розміщенні та у певній послідовності визначеної системи щодо окремих загальних принципів. У науковій практиці передбачена певна систематизація знань про той чи інший предмет [3].

Існують різні підходи до класифікації оборотних активів. Розглянемо, які види оборотних активів виділяють сучасні науковці.

Класифікаційні ознаки та види оборотних активів:

1. Залежно від участі в кругообігу:

- оборотні активи у сфері виробництва;
- оборотні активи у сфері обігу

2. За характером фінансових джерел формування:

- валові оборотні активи;
- чисті оборотні активи;
- власні оборотні активи.

3. За періодом функціонування:

- постійна частина оборотних активів;
- змінна частина оборотних активів.

4. Залежно від методів планування та регулювання:

- нормовані;
- ненормовані;

5. За видами розрізняють:

- запаси сировини, матеріалів, напівфабрикатів;
- запаси готової продукції;
- дебіторська заборгованість;
- грошові кошти;
- інші види оборотних активів.

Отже, необхідність класифікації оборотних активів зумовлена такими проблемами:

- науковою розробкою питань аналізу оборотних активів;
- подальшим удосконаленням методики аналізу оборотних активів;
- покращенням підготовки та підвищенням кваліфікації аналітичних кадрів.

Висновки. Проаналізувавши всі поняття, в подальшому пропонується відхилити з обігу таке поняття, як «оборотні засоби», а такі поняття як «оборотні кошти», «оборотній капітал» є складовою частиною поняття «оборотні активи». Отже мож-

на зробити висновок, що всеохоплюючою економічною категорією є «оборотні активи», оскільки включає в себе усі інші поняття і враховує специфіку розглянутої частини майна виробничих суб'єктів. Пропонуємо застосувати таке узагальнене та уточнене визначення: оборотні активи – це сукупність майнових цінностей підприємства, що обслуговують поточний господарський процес і цілком споживаються протягом одного операційного (виробничо-комерційного) циклу.

З метою забезпечення ефективного, цілеспрямованого управління оборотними активами вони потребують певної класифікації. Економічно обґрунтована класифікація оборотних активів є важливою передумовою успішної організації бухгалтерського обліку, оскільки від цього залежить здатність своєчасно і чітко управляти оборотними активами, можливість оперативного аналізу і прогнозування, що в кінцевому підсумку впливає на обґрунтованість управлінських рішень.

Класифікацію оборотних активів здійснюють за різними ознаками, проте в умовах антикризового управління, обґрунтовано застосування класифікації оборотних активів за ступенем захищеності від інфляції, за ризиком вкладених оборотних активів, за ступенем ліквідності, за періодом та за формою функціонування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Берехтіна Л.О. Економічна сутність оборотного капіталу підприємства // Держава і регіони. Серія: Економіка і підприємництво. – 2011. – № 6. – С. 378-381
2. Бланк И.А. Управление активами и капиталом предприятия / И.А.Бланк. – К.: Ника-центр, Эльга, 2003. – 448 с.
3. Бутинець Ф.Ф. Аудит [Текст] : підр. для студ. / Ф. Ф. Бутинець. – 2-е вид. перер. і доп. – Жит.: РУТА, 2004
4. Измайлова Н.В. Управление оборотными активами предприятий. Автореферат диссертации на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук.: Київ. – 2009
5. Лебедько С.А. Оборотный капитал холдинга: принципы и эффективность управления // Финансовый директор. – 2010. – №1. – С.41.
6. Маркс К. Капитал Критика политической экономии.– М.: Политиздат, 1984. – Т.2, Кн.2. Процесс обращения капитала /Под ред.Ф. Энгельса. – 650 с.
7. Миль Дж.С. Основы политической экономики / Пер.с англ.-М.: Прогресс, 1986. – Т.2. – 300 с.
8. Мэтьюс М.Р., Перера М.Х. Теория бухгалтерского учета: Учебник /Пер.с англ.; Под ред. Я.В. Соколова. – 2-е изд.-М.:Финансы и статистика, 1994. – 496 с.
9. Носов П.Л. Сучасна класифікація оборотних активів // Економіка і держава. – 2010. – № 7. – С.43-46.
10. Петруня Н.В. Класифікація активів підприємства з урахуванням міжнародних стандартів фінансової звітності /Н.В. Петруня //Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України.-2010.-№1.– С.235-242.
11. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 2 «Баланс», затверджене наказом Міністерства фінансів України від 31.03.1999 р. № 87 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://search.ligazakon.ua>
12. Радионов Р.А., Радионов А.Р. Управление сбытовыми запасами и оборотными средствами предприятия. – М.: Дело и сервис, 2003. – 268 с.
13. Сироткин С.А. Оборотные средства и оборотные активы в современной экономике // Региональная экономика и управление:электр.науч.журн. – 2009. – №1(9). – С.65.
14. Смит А. Исследования о природе и причинах богатства народов / Примеч, Бентама, Бланки, Буханана, Милля, Риккардо и Тюрго: Пер. П.А. Бгбиков. – СПб.: Типография И.И. Глазунова, 1866. – Т.1. – 496 с.
15. Фінансовий менеджмент:навч. посіб./За ред Т.В.Момот.-К.:Центр учбової літератури, 2011. – 712 с.
16. Шеремет М. Майно підприємства: сутність, класифікація та принципи його формування / М. Шеремета // Економічний аналіз.-2008. – Вип.2 (18). – С. 295-298.